

УДК 331.101.262:330.342.146

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Дем'яненко Аліна Анатоліївна, аспірант, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Анотація – Проведене дослідження із уточнення понятійного поля щодо формування системи показників, що сприяє гармонізації, упорядкування та цілісності сприйняття понять і відповідних їм термінів. Узагальнено та доповнено класифікацію систем показників оцінювання у контексті оцінювання безпеки людського розвитку. Визначено основні вимоги, які слід дотримуватися при побудові системи ключових показників для оцінювання безпеки людського розвитку.

Ключові слова – людський розвиток, людська безпека, оцінювання, система показників.

Використання окремих соціально-економічних показників для інтерпретації будь-якого процесу є обмеженим, оскільки вони, здебільшого, однобоко характеризують лише певні параметри цього процесу. З метою раціонального використання інструментарію показників для проведення ефективного оцінювання безпеки людського розвитку (далі – БЛР) необхідні їх відбір та ущільнення. Цього можна досягти шляхом побудови системи показників – сукупностей індикаторів, які ґрунтуються на певних розрахункових взаємозалежностях окремих змінних [7]. Таким чином, реалізація аналітичного процесу БЛР, що поєднується з оцінюванням та завершується оцінкою цього процесу неможлива без використання ефективної системи показників.

У цьому контексті неабиякої актуальності набувають наукові розробки, результатом яких є логічно побудовані системи показників, що надають лаконічну й структурно впорядковану інформацію щодо ключових цільових орієнтирів суспільства та чинників,

які на них впливають [7]. Тобто йдеться про комплекси показників, які перебувають у певному взаємозв'язку, доповнюють один одного, а також слугують факторною базою для обчислення й пояснення інтегрованого індикатора, що характеризує цілі вищого рівня досліджуваного процесу.

Перш за все, варто зауважити, що робота із уточнення понятійного поля щодо формування системи показників сприяє гармонізації, упорядкування та цілісності сприйняття понять і відповідних їм термінів. Так, дискусійним, на думку автора, є питання тлумачення синонімічних за змістом понять «показник», «індикатор», «коефіцієнт» та «індекс» та їх відмінність. Так, Р. В. Фещур та В. Ю. Самуляк стверджують, що «показник» необхідно розглядати як кількісний вимірник стану, розвитку певного об'єкта, суб'єкта, процесу чи явища. Згідно із думкою науковців, показник може бути індикатором лише тоді, коли за його допомогою відслідковуються та аналізуються тенденції зміни різних сфер діяльності об'єкта оцінки [5]. Підтверджуючи думку Р. В. Фещур та В. Ю. Самуляк, інші науковці індикатором вважають «цифровий показник зміни економічної величини, що використовується для обґрунтування економічної політики, спрямованості розвитку економічних процесів та оцінювання їх результативності» [3, с. 192]. Отже, індикаторами є ключові показники, що систематично відстежуються, оцінюються та аналізуються, а також дають змогу прогнозувати та відображати тенденції розвитку об'єкта оцінки.

У результаті дослідження визначень поняття, під індексом вважаємо показник, що виражає співвідношення величин будь-якого явища в часі або у просторі [2].

Отже, під системою показників оцінювання безпеки людського розвитку пропону-

емо розуміти структуровану сукупність показників, сформованих для оцінювання безпеки людського розвитку; а під систему індикаторів вважаємо сукупність структурованих показників, що є пріоритетними та відображають стан та динаміку БЛР та її основних напрямів оцінки.

Точність оцінювання безпеки людського розвитку та обґрунтованість вибору індикаторів оцінки залежить від правильного розуміння сутності та видів систем показників. Так, автором узагальнено та доповнено класифікацію систем показників оцінювання (рис. 1).

За способом формування автор пропонує розрізняти вперше створені системи показників (наприклад, методика оцінки людського розвитку, запропонована фахівцями ПРООН [8] та удосконалені [1; 4; 6]).

За функціональною спрямованістю О. О. Терещенко виокремлює такі типи систем показників [7]. По-перше, системи показників, призначені для цілей аналізу та діагностики, що виникають у результаті поетап-

ного роздрібнення вихідного параметра на окремі складові. Системи показників, призначені для цілей управління поведінкою. Такі системи показників формуються за принципом розщеплення обраного цільового параметра на окремі сегменти, що у кінцевому підсумку, впливають на швидкість та якість досягнення поставлених цілей.

Кожна система показників має бути логічно і структурно інтегрованою та сконцентрованою на об'єкті дослідження. Побудова такої системи передбачає поетапний розрахунок композитарного показника та його роздрібнення на окремі складові з метою візуалізації причинно-наслідкових зв'язків між основними факторами впливу на параметр.

Завершена система показників БЛР має мати форму піраміди. Визначальним для конструкції логічно-дедуктивної системи показників є вибір ключового показника, який повинен міститися на вершині піраміди та найбільш точно характеризувати цільові орієнтири у сфері БЛР.

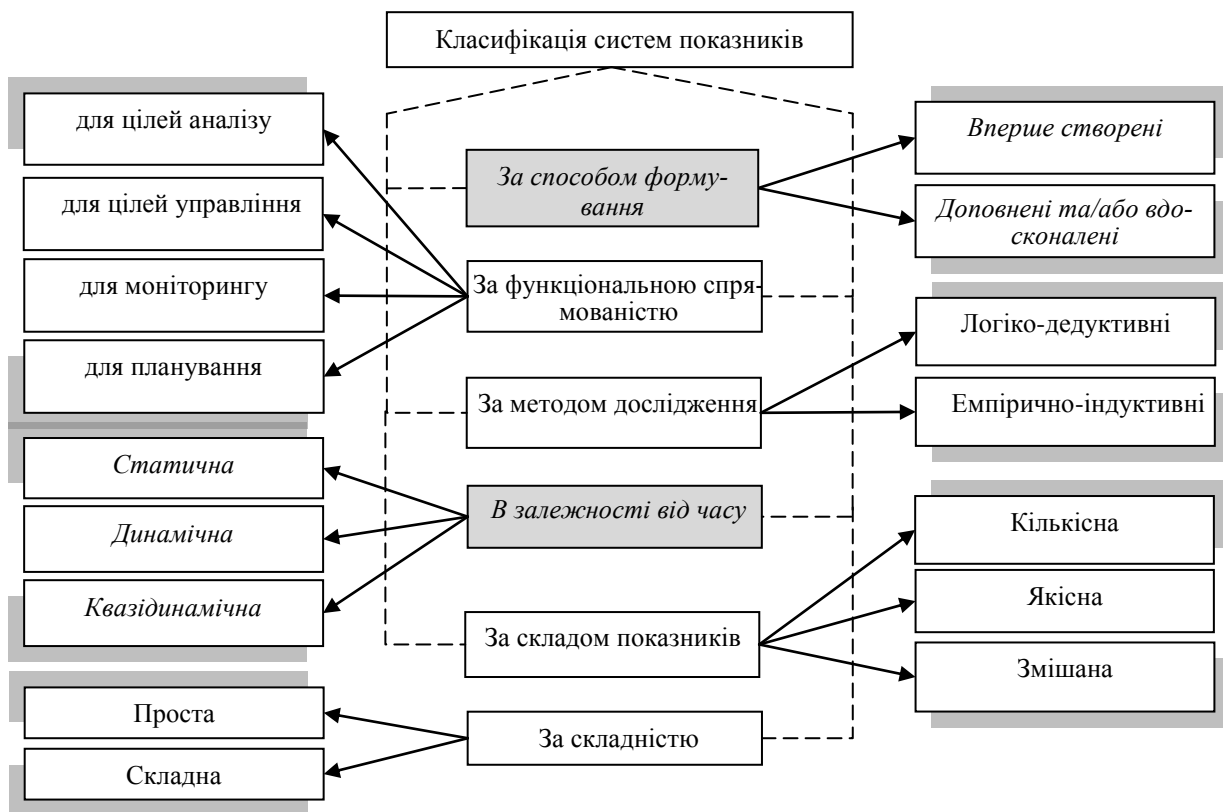

Рис. 1. Класифікація систем показників оцінювання процесу

Примітка: виділені комірки є доповненням автора.

За призначенням О. О. Терещенко виділяє логічно-дедуктивні та емпірично-індуктивні системи показників. Логічно-дедуктивні ґрунтуються на методі дослідження, відповідно до якого, окремий напрям безпеки людського розвитку досліджується на основі послідовного вивчення внутрішніх закономірностей загального. На відміну від цього емпірично-індуктивні системи базуються на методі дослідження, за яким загальне виводиться з використанням математично-статистичних методів оброблення окремих сегментів інформації, отриманої емпіричним шляхом. Тому емпірично-індуктивні системи показників застосовуються для побудови моделей прогнозування, рейтингів та діагностики [7].

З метою розширення класифікації систем показників, автором застосовано науковий метод аналогії, та запропоновано класифікувати систему показників залежно від часу, та розрізняти: статичні – системи показників, що розробляються у таких предметних областях, де база знань та інтерпретовані дані не змінюються у часі; динамічні – системи показників, що розробляють у режимі реального часу для миттєвої інтерпретації отриманих даних; та квазидинамічні системи показників інтерпретують рівень явища чи процесу через фіксований проміжок часу. За складністю виділяють складні системи показників (ускладнені різномірною інформацією показників, великою кількістю індикаторів та складною структурою) та прості (містять основну інформацію про об'єкт оцінки, не нагромаджені зайвою інформацією, дані є доступними) [5].

Окрім узагальнення та доповнення класифікації систем показників вважаємо за необхідне виділити основні вимоги, які слід дотримуватися при її побудові для оцінювання БЛР, оскільки результати проведеного критичного аналізу методичних підходів до оцінювання людського розвитку та людської безпеки у праці [8] демонструють ряд недоліків, які допускали розробники при побудові системи показників. Тож, перш за все, система показників повинна: бути логічною, зберігати чітку структуру, забезпечуватися та забезпечувати користувачів достовірною та достатньою інформацією;

охоплювати всі напрями та аспекти БЛР; включати мінімально можливу кількість показників, не допускаючи їх дублювання та не створюючи плутанини; забезпечувати порівнянність даних.

Отже, опрацювання теоретичного матеріалу з уточнення понятійного поля сприяє упорядкування сприйняття понять. А узагальнена та доповнена класифікація допомагає досліднику у виборі та побудові найбільш ефективної системи показників для оцінювання БЛР.

Список використаної літератури

1. Власюк, О. С. Індекс людського розвитку: досвід України [Текст] // О. С. Власюк, С. І. Пирожков. – К. : ПРООН, 1995. – 84 с.
2. Борисов, А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2003. – 895 с.
3. Загородній А.Г. Фінансовий словник, 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО; Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566 с.
4. Іващенко Т. Ю. Індекс сталого людського розвитку: методика і практика дослідження / Т. Ю. Іващенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 118(2). – С. 161-169.
5. Самуляк В.Ю. Групи показників (індикаторів) оцінювання рівня розвитку підприємств / Р.В.Фещур, В.Ю.Самуляк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 231.
6. Сталий розвиток: Доступний індекс людського розвитку / М. Пелях, А. Іванов // матеріали конференції європейських статистиків. – 2013. – 12 с.
7. Терещенко О. О. Системи показників у концепції фінансового контролінгу у сфері бізнесу / О. О. Терещенко, М. В. Стецько // Фінанси України. – 2013. – № 11. – С. 66-83.
8. Nazarova G. V. Approach to analytical support for assessing the security of human development / G. V. Nazarova, N. K. Nazarov, A. A. Demianenko // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). Ч. 1. – С. 210-215.
9. UNDP. Human Development Report 1990 [Electronic resource]. – Retrieved from : <http://www.hdr.undp.org/en/reports/>.

Автор

Дем'яненко Аліна Анатоліївна, аспірант кафедри економіки та соціальних наук Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, (daa22@ukr.net).

Тези доповіді надійшли 24 січня 2019 року.

Опубліковано в авторській редакції.